
Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, *Nachlass 10: Initia philosophiae universae. Erlanger Vorlesungen WS 1820/21*. Teilbände 1, 2, 3. Herausgegeben von Anna-Lena Müller-Bergen, Philipp Schwab und Alexander Bilda unter Mitarbeit von Philipp Höfele, Petr Rezvykh, Simone Sartori und Sören Wulf (Stuttgart: Fromman-Holzboog, 2021).

U ozbiljnom bavljenju filozofijom danas je uglavnom prihvaćen stav da je njegov važan i neizostavan dio proučavanje izvornih djela onih filozofa koji s visokom mjerom usuglašenosti vrijede kao klasični. Jednako je tako uglavnom prihvaćeno da se bavljenje klasicima ne smije ograničiti na puko dogmatsko referiranje njihovih osnovnih teza, već bavljenje njima treba biti aktivno promišljanje cjeline njihova djela i pojedinačnih tema unutar te cjeline, pri čemu istraživač nastoji sam misliti probleme o kojima je tu riječ te tako preispitati neosviještene filozofijske ishodišne pretpostavke kako svoje vlastite tako i one koje kao samorazumljive vladaju njegovim vremenom. I premda u dugim stoljećima povijesti filozofije o tomu uglavnom nije bilo jasne i izoštrene svijesti, otprilike od konca 19. stoljeća nadalje općenito je prihvaćen stav da je neophodan uvjet takvog studija klasičnih mislilaca mogućnost da se njihova djela proučavaju u izvorniku, i to u pouzdanom, znanstveno-metodički osiguranom kritičkom izdanju.

Jedno od novijih izdanja kojem se smiju pripisati upravo te značajke svakako je historijsko-kritičko izdanje Schellingovih sabranih djela priređivano u Bavarskoj Akademiji znanosti u Münchenu. Djelomice po uzoru na Fichteovu komisiju, kojoj je u Bavarskoj Akademiji znanosti uspjelo u razmjerno kratkom roku od 50 godina, od 1964. do 2014., u 42 sveska objaviti Fichteova sabrana djela u novom historijsko-kritičkom izdanju, što je u znanstvenoj i kulturnoj zajednici oduševljeno pozdravljeno i hvaljeno te je diljem svijeta dalo iznimno snažan poticaj obnovljenom i produbljenom studiju tog filozofa, osnovana je 1967. u istoj Akademiji Komisija za izdavanje historijsko-kritičkog izdanja Schellingovih sabranih djela. Nakladnik Fromman-Holzboog u Stuttgartu preuzeo je nakon Fichteovih i izdavanje Schellingovih sabranih djela. Komisija, vođenje koje je 1973. od svojeg prethodnika Aloisa Dempfa na dulje vrijeme preuzeo Hermann Krings, najprije je prionula nešto lakšoj zadaći priređivanja i izdavanja filozofovih tiskom objavljenih djela, budući da je najveći dio ostavštine bio istraživačima nedostupan u Akademiji znanosti

tadašnje Demokratske republike Njemačke, koja danas nosi ime Berlin-Branderburške Akademije znanosti. Bilo je potrebno mnogo vremena, napora i diplomatskog umijeća da se nadležne u DDR-u uvjeri da će se izdavanje odvijati u okvirima strogo zacrtanim znanstvenom metodom, uz izbjegavanje svake primjese osobne ili svjetonazorske interpretacije ili komentara. Prvi svesci, koji izlaze od 1976. nadalje, pokazali su se u tom smislu dovoljno uvjerljivima te je Komisija s daljnjim protokom vremena sve lakše i jednostavnije dolazila do potrebne građe, prvenstveno kopija i mikro-filmova Schellingove ostavštine, pohranjene najvećim dijelom u Berlinu.

Kako se to od jednog znanstvenog, historijsko-kritičkog izdanja zahtijeva i očekuje, tekstovi u ovom izdanju popraćeni su opsežnim uredničkim izvješćima o njihovu izvornom obliku, procesu nastajanja, o neposrednoj recepciji i povijesti utjecaja, kao i objašnjavajućim napomenama i iscrpnim registrima. Izdanje (F. W. J. Schelling, *Historisch-kritische Ausgabe*. Im Auftrag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften hrsg. von Thomas Buchheim, Jochem Hennigfeld, Wilhelm G. Jacobs, Jörg Jantzen und Siegbert Peetz, Stuttgart 1976 i d.) je podijeljeno u tri niza. Prvi čine objavljena djela u kronologijskom slijedu datuma njihova objavljivanja. Drugi donosi Schellingovu rukopisnu ostavštinu, bilješke, nacрте i sl., kao i zapise njegovih predavanja. U trećem treba biti objavljena njegova cjelokupna prepiska. Od planiranih 20 svezaka u prvom nizu do sada je objavljeno njih 16. Od planiranih 10 u drugom nizu objavljeno je 8 svezaka. U trećem nizu, kojem budući obujam još nije određen, objavljena su dosad 2 sveska. Mnogi od tih svezaka sastoje se od dva ili čak tri zasebna dijela odnosno podsveska.

Pri izdavanju Schellingovih objavljenih djela za osnovu izdanja u svakom je pojedinom slučaju uzeto prvo tiskano izdanje, uključujući i verziju objavljenu u sklopu "Schellingovih sabranih djela" koja je uredio filozofov sin (F. W. J. Schelling, *Sämmtliche Werke*, hrsg. von Karl Friedrich August Schelling, I. Abteilung, Bde. 1-10, II. Abteilung, Bde. 1-4, Stuttgart 1856-1861). Budući da je osnovni cilj izdanja donijeti što je moguće autentičniji tekst svakog djela, njegov se prvotisak uspoređuje sa svim kasnijim izdanjima tiskanim za Schellingova života, uključujući eventualna "piratska izdanja", zatim s rukopisom tog djela, te konačno s verzijom objavljenom u okviru "Schellingovih sabranih djela". Takvo opsežno ustanovljavanje izvora omogućuje prikaz i ocjenu stvarnih i historijskih odnosa međusobno različitih varijanti teksta djela, čemu se zaključno dodaje i prikaz recepcije svakog od djela do konca Schellingova života.

U prvom nizu osobiti su problem predstavljala djela iz okružja filozofije prirode (niz I, svesci 5-9), budući da se Schelling u njima učestalo referira na prirodnu znanost svojeg vremena, koja je danas poznata samo uskom krugu stručnjaka. Stoga su uz njih priložene iscrpne objašnjavajuće napomene kao pomoć za razumijevanje historijskog konteksta pojedinih Schellingovih stavova. Time se htjelo pokazati u kolikoj je mjeri njegova filozofija prirode nastala i razvila se u stalnom kritičkom dijalogu s prirodnom znanostu njegova doba, kao i to da kao takva može biti poticajna i plodotvorna za današnje znanstvene rasprave.

Rad na drugom nizu, posvećenom filozofovoj ostavštini, već je u prvim objavljenim svescima pokazao svu širinu Schellingovih filozofijskih ishodišta, primjerice u Platonovoj i Kantovoj filozofiji, ali i u egzegetici Starog i Novog zavjeta, čime je snažno poljuljano ono u filozofijskoj historiografiji odavno uvriježeno mnijenje o Fichteovoj filozofiji kao bitno određujućem polazištu sveg Schellingova filozofiranja. Pri priređivanju izdanja u tom drugom nizu često je dolazilo i još dolazi do sretnih otkrića novih, ranije nepoznatih izvora, osobito brojnih zapisa Schellingovih predavanja, kojima su autori različiti, ponekad anonimni slušači. Ta su otkrića od velikog značenja osobito jer je veliki dio Schellingove rukopisne ostavštine i mnoštvo zapisa i prijepisa njegovih predavanja uništen u savezničkom bombardiranju Münchena za Drugog svjetskog rata. S druge strane, svako takvo otkriće predstavlja u poslu pripreme izdanja dodatno opterećenje jer novootkrivene tekstove treba najprije pomno dešifrirati, a zatim donijeti često teške i složene odluke o najprikladnijem načinu njihova uklapanja u ediciju.

Usprkos takvim i sličnim poteškoćama, ili upravo zbog njih, može se reći da su dosad izašli svesci unutar toga drugog niza najveće dostignuće izdanja i da su tu polučeni rezultati doista – kako je to u *Internationalnom godišnjaku njemačkog idealizma* (International Yearbook of German Idealism) ustvrdio Daniel Breazeale, uvaženi američki istraživač filozofije njemačkog idealizma – “važan i jedinstven doprinos proučavanju i razumijevanju ne samo Schellingova razvitka nego i razvitka njemačkog idealizma kao takvog” i da je “zadovoljstvo raditi s tako dobro spravljenim oruđima”. Jer nigdje se tako očito kao u predavanjima ne pokazuje u kolikoj mjeri je Schellingova filozofija prema poznatoj karakterizaciji Xaviera Tilliettea zapravo filozofija u nastajanju (*philosophie en devenir*). To vrijedi već za Schellingova prva predavanja u Jeni i Würzburgu od 1803. do 1806., a onda još izrazitije nakon 1812., kad je posve prestao s objavlivanjem sustavnih filozofijskih djela. Nakon čuvene rasprave o biti ljudske slobode (1809) Schelling je svoju filozo-

fiju javno iznosio isključivo u predavanjima, od jednokratnih privatnih predavanja u Stuttgartu (1800) do višegodišnjih javnih na sveučilištima u Erlangenu (1820/21), Münchenu (1827-1841) i Berlinu (1841-1846). Zato je razumljivo da Akademijino historijsko-kritičko izdanje posebnu pozornost pridaje objavljivanju izabranih zapisa tih predavanja. Tako su u šestom svesku drugog niza objavljena Schellingova predavanja o filozofiji umjetnosti, pri čemu je uz tekst poznat iz "Sabranih djela", koji se osniva na Schellingovu izgubljenom rukopisu nastalom u Würzburgu 1805., objavljen zapis predavanja u Jeni iz 1802/1803., čemu su za usporedbu dodani i citati relevantnih izvadaka iz čak sedam različitih zapisa Schellingovih predavanja o filozofiji umjetnosti iz tog razdoblja. U osmom svesku istog niza tekst Stuttgartskih privatnih predavanja u verziji u kojoj je ranije objavljen u "Sabranim djelima" tiskan je zajedno sa sinoptički pridruženim zapisom koji je izradio Eberhard Friedrich von Georgii, a pregledao ga je i korigirao sam Schelling. U dodatku su objavljena filozofova pisma von Georgiiju, na čiji poziv i u čijem domu su predavanja držana, a iz kojih se daje pouzdano rekonstruirati nastanak zapisa i tijek samog predavanja.

Sva složenost rada na izdavanju Schellingovih predavanja, ali i njegovo veliko značenje u punoj jasnoći do izražaja dolaze u upravo objavljenom 10. svesku drugog niza, koji je neposredni povod ove naše bilješke, a u kojem su u tri zasebna dijela odnosno podsveska objavljena predavanja koja je Schelling pod naslovom "Initia philosophiae universae" od 4. siječnja do 30. ožujka 1821. držao na sveučilištu u Erlangenu. U prvom podsvesku (10.1, 1-599) je nakon predgovora priređivača objavljen Schellingov rukopis predavanja. U drugom (10.2, 601-1030) je tiskan dio tog predavanja koji je filozofov sin pod naslovom "O naravi filozofije kao znanosti" (Über die Natur der Philosophie als Wissenschaft) objavio u "Schellingovim sabranim djelima", zatim zapis predavanja koji je sačinio Friedrich Leonhard Enderlein, a koji je dosad bio poznat samo iz zasebne publikacije: F. W. J. Schelling, *Initia philosophiae universae. Erlanger Vorlesung WS 1820/21.*, koju je uredio, komentarom popratio i 1966. kod nakladnika Bouviera u Bonnu izdao Horst Fuhrmans, te na koncu jedan anonimni zapis istog predavanja. Treći djelomični svezak (10.3, 1031-1444) daje objašnjavajuće napomene uz tekstove i opći registar, koji sadrži bibliografiju te posebne registre mjesta iz Biblije, imenā, mjestā i stvari. Svakom od objavljenih tekstova u prva dva djelomična sveska prethodi iscrpno uredničko izvješće, u kojem se izlažu načela kojima se vodi izdavanje, povijest teksta i rukopisa odnosno zapisa te naznake

o njihovoj neposrednoj i ranoj recepciji. Rad na izdavanju ovog sveska započet je prije više godina u Schellingovoj komisiji Bavorske Akademije znanosti, da bi zatim pod vodstvom Lore Hühn i uz potporu Zaklade Fritz Thyssen bio nastavljen i dovršen u Filozofijskom seminaru sveučilišta Albert-Ludwig u Freiburgu.

U uredničkom izvješću koje se odnosi na povijest nastanka predavanja iscrpno se na osnovi biografskih dokumenata i prepiske elaboriraju Schellingovi osobni i opći filozofijski motivi koji su ga mogli navesti da nakon višegodišnje stanke u predavačkoj djelatnosti, unatoč utjecajnoj poziciji u Bavorskoj Akademiji znanosti, a zatim i Bavorskoj Akademiji umjetnosti, prihvati honorarnu profesuru na sveučilištu u Erlangenu. Čini se da se razlozi mogu naći s jedne strane u Schellingovu nezadovoljstvu duhovnom klimom koja u to vrijeme vlada u Münchenu, a s druge njegovom željom da obnovljenom predavačkom djelatnošću u sebi ponovno probudi želju za nastavkom rada na nikada dovršenom glavnom djelu "Razdoblja svijeta", kojem je nakon dugih godina oklijevanja, zastoja i ponovnog započinjanja u to vrijeme po svemu sudeći htio dati strože pojmovnu i sustavniju formu. U tom je smislu znakovito mjesto iz pisma bratu iz 1817. (10.1, 20), gdje kaže: "Dugim oklijevanjem, neprestanom kontemplacijom dostigao sam zrelost izobraženosti i ujedno stajalište svojih misli pri kojem akademsku djelatnost mogu smatrati korisnom ne toliko za mene koliko za ovo zbrkano vrijeme." I sam naslov predavanja svjedoči o Schellingovoj nakani da u predavanjima pokaže i obrazloži nužnu upućenost filozofije kako na cjelovitost, na što upućuje već pridjev *universae*, tako i na početnost odnosno načelnost, koju sugerira riječ *initiae*.

Već u prvom predavanju Schelling to sam obrazlaže: "Kad likovni umjetnik oblikuje samo glavu i grudi nekog ljudskog lika, a ostalo ostavi neizvedenim, tad su to *initia* ljudskog tijela. Pa i kad uz to nacrtu cijelu figuru tako da se dadu raspoznati svi dijelovi, ali ipak tako da to nije izvedeno do u krajnje pojedinosti, tad su to *initia*, i u tom drugom smislu ih mi ovdje uzimamo. – Predmet ovih predavanja dakle nije nijedan dio, nego cjelina, početak, sredina i kraj, to znači *sustav* odnosno *sistem* filozofije." (10.2, 673; usp. MS 6a-b: 10.1, 171) Znak je to njihova profinjenog hermeneutičkog smisla kad priređivači sveska predmnijevaju (10.1, 95) da je Schelling, služeći se u naslovu riječju *initia*, mogao na umu imati i njezino drugo, izvedeno značenje "inicijacije", dakle posvećivanja u samo pozvanima dostupne tajne. Uostalom, on sam daje to naslutiti kad na samom kraju predavanja govori o tomu da prave ideje filozofije treba

osjetiti “kao neku vrstu svetog sjaja” i da one nisu napravljene za to da se priopćavaju takvima koji ne znaju njihov cijeli sklop i svezu, a možda ih niti ne mogu znati, ne mogu shvatiti” (MS 314c-315a: 10.1, 578).

Općenito se može reći da priređivači sveska, premda se u skladu sa svojim prvenstveno editorskim zadaćama čuvaju dalekosežnijih interpretativnih zaključaka, ipak pokazuju sklonost Schellingov glavni motiv za predavanja u Erlangenu, pa onda i sam njihov sadržaj, učiniti shvatljivijim pomoću usporedbe s golemim i zahtjevnim projektom “Razdoblja svijeta” koji je uporno nastojao izvesti i razraditi u vremenu od Stuttgartskih privatnih predavanja 1810. godine pa sve do predavanja u Münchenu koncem tridesetih godina (usp. 10.1, 58 i d.). Oni upozoravaju (10.1, 8) na očigledno preuzimanje nekih od najmarkantnijih tema odnosno metafora iz “Razdoblja svijeta”, poput “gladi za bitkom” ili pak “rotatoričkoga gibanja”, kao i na nemali broj samo donekle prerađenih ulomaka iz različitih nacrti za to nedovršeno djelo, ili pak na montažu više njegovih ulomaka, što ponegdje ide čak do preuzimanja cijelih nepromijenjenih odlomaka. Pritom ipak ne zaboravljaju istaknuti izričito sustavnu, sistematsku intenciju ovih predavanja kao njihovu specifičnu razliku spram onih više povijesno usmjerenih nacrti – dakako, “povijesno” u osebnom smislu i značenju koje toj riječi daje zreli Schelling. Hoće li se u najsazetijem obliku sabrati ono što čini pravu osobitost Erlangenskih predavanja, to bi se moglo najprikladnije učiniti isticanjem triju vodećih misli cijelog tijeka predavanja. A to su prema priređivačima zahtjev za sustavom odnosno sistemom kao jedinim pravim likom filozofije kao znanosti, zatim misao ekstaze kao jedinog mogućeg načina iskonskog dodira s apsolutnom slobodom, te kao treće misao o potencijama, koja se ovdje u Schellingovu djelu javlja po prvi put i čini neku vrstu mosta prema njegovoj navlastito zreloj i kasnoj filozofiji.

Iz usporedbe Schellingova rukopisa predavanja s Enderleinovim zapisom i s predavanjima od 3. do 11., koja je njegov sin pod naslovom “O naravi filozofije kao znanosti” kao jedini dio cjeline svih predavanja uvrstio u korpus “Sabranih djela”, jasno proizlazi – i to je bez sumnje jedan od iznimno vrijednih rezultata priređivačkih napora – da su oba ta dosad jedina poznata dokumenta predavanja u mnogom pogledu manjkava. Tekst iz “Sabranih djela” Schellingov sin je kompilirao iz očeva rukopisa i iz dva druga, danas izgubljena zapisa, tako da se tu ustvari radi o nekoj vrsti miješanog teksta. Ta je kompilacija doduše od neporecive koristi za razumijevanje često fragmentarnog rukopisa, koji se u velikom broju slučajeva sastoji samo od natuknica koje služe za podsjećanje ili pak od kratkih naznaka tokova misli. Osobito se to odnosi na četvrto predavanje,

koje u rukopisu sasvim nedostaje, ali ga je iz teksta u “Sabranim djelima” moguće s velikom uvjerljivošću rekonstruirati. Ipak, iz usporedbe s rukopisom mogu se u tekstu kompilacije razaznati nerijetka skraćivanja i stvarne netočnosti, a i poneka sporna i problematična rješenja. Slično vrijedi i za tekst Enderleinova zapisa. U konačnici se oba teksta “pokazuju kao dokumenti koji su doduše vrijedni i pojašnjujući, ali nipošto nisu autentični za filozofiju srednjeg Schellinga” (10.1, 11; usp. 10.2, 608 i d.).

Ovo kratko upozorenje na upravo objavljenu ediciju možemo zaključiti time da nam je tek njome osigurana mogućnost doista temeljitog studija tih iznimno značajnih Schellingovih predavanja, koja bacaju dragocjeno svjetlo kako prema natrag na sačuvane nacрте “Razdoblja svijeta” tako i prema naprijed na njegove daljnje pokušaje izvedbe takve “povijesne” odnosno “pozitivne” filozofije koja se ne bi izgubila u bezdanima teozofije i mistike nego bi sačuvala svoju nužnu znanstvenu i pojmovnu sustavnost. Ali ova predavanja nedvojbeno nam mogu značiti i mnogo više od toga. Svoju najveću vrijednost ona imaju u sebi samima, kao živ i vjeran prikaz postupne samouspostave i samorazvitka apsolutne slobode na putu od najdubljeg i najmračnijeg temelja predsvjetske povijesti do slobodne i čiste vječne prozirnosti duha. Pratiti njihov zamršen i često jedva prohodan misaoni tijek s dostatnim vlastitim misaonim i osjećajnim udjelom znači proći i sam tim putom istinskog filozofijskog prosvjetljenja.

DAMIR BARBARIĆ

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb

barba@ifzg.hr

doi: 10.26362/20210107

Platon, *Sokratova obrana*; Ksenofont, *Sokratova obrana*, priredio i preveo Pavel Gregorić (Zagreb: Matica hrvatska, 2019), 147 str.

U sklopu filozofskog niza Matičine *Biblioteke Parnas* objavljeno je dvojezično izdanje dvije od triju sačuvanih *Sokratovih obrana*, one Platonove i one Ksenofontove (treća je Libanijeva iz 4. st. n.e., a izvori spominju još sedam izgubljenih). Redakciju grčkog teksta, prijevod, uvod i bilješke uz